

DOI: 10.32347/2786-7269.2025.11.312-327

УДК 712.254(477.87)+712.3

к.т.н., доцент **Голик Й.М.**,

g.jolana@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5135-0711,

Багрій Н.Ю., bagrij.n@ukr.net, ORCID: 0000-0003-4477-8239,

Вантюх Д.Е., dianavantuykh@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6096-7016,

Ужгородський національний університет

ДО ПИТАННЯ ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРКІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Наведені результати дослідження просторової організації парку «Боздоський» – пам'ятки садово-паркового мистецтва, розташованої в місті Ужгороді Закарпатської області. Визначені структурні елементи паркової композиції, окреслені напрями оптимізації території та розширення функціонального призначення у відповідності з сучасними екологічними та містобудівними вимогами, адаптацією до потреб суспільства із забезпеченням охорони та збереження його території. Кінцевим результатом дослідження є обґрунтування можливості перспективного просторового використання території парку у мережі рекреаційних об'єктів з розширенням його пізнавальної та оздоровчо-рекреаційної функцій.

Ключові слова: парк; пам'ятка садово-паркового мистецтва; просторова організація; планувальна основа; паркові споруди; видові точки; парковий туризм.

Актуальність теми і постановка проблеми. Збереження цінних природних та історико-культурних територіальних комплексів, де основною складовою виступає ландшафт, є важливою проблемою багатьох країн [4]. В Україні в 2005 р. з метою підтримки процесів охорони, регулювання та планування природних територій було ратифіковано Європейську ландшафтну конвенцію, яка визначила ландшафт ключовим елементом добробуту людини, що має особливе значення для сталого розвитку суспільства [6]. Варто наголосити, що Конвенція підкреслює важливість усіх видів ландшафтів – як виняткових, так і звичайних, або занедбаних, адже без природного середовища неможливе повноцінне життя та відпочинок людей, особливо в умовах глобальних кліматичних змін, які з кожним роком стають більш відчутними [6].

Стратегія біорізноманіття Європейського Союзу (ЄС), яка має бути виконана до 2030 року, наголошує, що захист та відновлення біорізноманіття ландшафтів – це єдиний спосіб зберегти якість життя та забезпечити існування

людини на Землі [12]. А в прийнятому Екологічною радою ЄС влітку 2024р. Законі про відновлення природи (Nature Restoration Law) особливо підкреслена важлива роль річкових ландшафтів, а також заходів, необхідних для повернення їм життя: усунення річкових бар'єрів, дамб, відновлення вільної течії і збереження природного стану заплав [15]. На сучасному етапі реалізація проектів з демонтажу старих гребель на річках відбувається в багатьох країнах. У 2014 р. Україна також взяла на себе зобов'язання щодо виконання певних положень Водної рамкової директиви ЄС (ВРД ЄС), яка передбачає досягнення країнами Євросоюзу оптимального екологічного стану водних об'єктів. На даний час триває процес імплементації положень ВРД ЄС у Водний кодекс України, проте вже є приклади демонтажу гребель у Карпатах, а також на гірських потоках річок Черемоша і Тиси [7].

Проект «Методичних рекомендацій з відновлення водотоків і прісноводних екосистем», розроблений Державним агентством водних ресурсів України, визначає вільнопротікаючу річку як таку, яка підтримує взаємозв'язок річкової екосистеми з навколишнім ландшафтом, в тому числі – з її заплавами та прибережними територіями. Заплави забезпечують біорізноманітність, регулюють природні обмінні процеси, сприяють розвитку туризму і проведенню наукових досліджень [8]. У багатьох містах річкові заплави активно використовуються як рекреаційні простори: долина річки Ізар в Мюнхені, острів Маргіт на Дунаї в Будапешті, Стрілецький острів на Влтаві у Празі, Млоцінський парк в долині Вісли у Варшаві, Труханів острів на Дніпрі.

Закарпатська область також має свої унікальні геополітичні, кліматичні, ландшафтні та етнічні передумови для розвитку рекреації, в тому числі – пов'язаної з річковими ландшафтами, парками та пам'ятками садово-паркового мистецтва (СПМ). У зв'язку з цим архітектурна громадськість області понад 10 років тому ініціювала створення ландшафтного історико-архітектурного заповідника «Парки Закарпаття» на базі десяти найбільш цікавих парків. До складу заповідника запропоновано, зокрема, включити Боздоський парк в Ужгороді як приклад ландшафтного будівництва середини ХХ ст з характерним заплачним рельєфом, флористичним та фауністичним різноманіттям. Однак, розміщення парку на прирусловій обміліні річки Уж з позицій сучасних природоохоронних вимог суттєво обмежує функціональне використання території та її перспективний просторовий розвиток. Оскільки значна частина парку регулярно затоплюється паводковими водами, активно використовується тільки верхня річкова тераса [3, 14]. Тому територія парку потребує комплексного відновлення, підтриманого науковими пошуками, які дозволять обґрунтувати стратегію її повноцінного використання в естетичних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На високому науковому рівні проблеми природо-охоронних територій Закарпаття були висвітлені в працях відомих дослідників в галузі лісової геоботаніки і фітогеографії: Фодора С., Комендаря В., Стойки С., Гамора Ф. Вивченню флори Карпат присвятили своє життя відомі аматори-ботаніки Лайош Вагнер та Іштван Лаудон, ботанік-інтродуктор Йосип Сікура. Проте, сфера наукових інтересів вчених-біологів поширювалась, здебільшого, на видовий склад рослинності великих ландшафтних утворень природного походження – лісів, пралісів. Водночас, прикладами сучасних робіт, у яких відображено вплив природних ландшафтів Закарпаття саме на архітектурно-просторовий розвиток міст є, зокрема, дослідження впливу річки Уж і її прирічкових ландшафтів на історичну забудову м. Ужгорода та просторову організацію штучних ландшафтних об'єктів авторів Oleh Borshovskyi, Halyna Koznarska, Halyna Lukashchuk (2021) з детальним містобудівним аналізом ситуації та обґрунтування переносу функції парку. Експертна оцінка містобудівної компоненти прирічкових територій Ужгорода здійснена Borshovskyi O.I., Petryshyn H.P., Onufriv Ya.O., Tupis S.P. (2022); основні чинники антропогенного впливу проаналізовано Станкевич-Волосянчук О., Куртяк Ф., Кіш Р., Плящечник В. (2023); окреслення перспектив розвитку прирічкової території відображено в дисертаційній роботі на ступінь доктора філософії Олена Боршовського (2024). Однак, подібних досліджень обмаль, що і зумовило актуальність роботи.

Мета статті – вивчення особливостей просторової організації пам'ятки садово-паркового мистецтва «Боздоський парк», розташованого в м. Ужгороді, з подальшим окресленням напрямів вдосконалення структури парку у відповідності з сучасними екологічними та містобудівними вимогами, адаптацією до потреб суспільства із забезпеченням охорони та збереження його території.

Матеріали і методи. Дослідження виконано шляхом аналізу картографічних, історичних та статистичних матеріалів, проведено натурні вивчення території парку протягом 2008-2024рр.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою культурної та історичної спадщини Закарпаття є рукотворні ландшафти – пам'ятки СПМ. Історично більшість закарпатських парків та скверів створювались на територіях замкових комплексів, приватних садиб, закладались як арборетуми – колекції рідкісних рослин на території шкіл та лісництв. На цих землях успішно акліматизували кущі та дерева, які пізніше поповнювали асортимент видів для промислового лісівництва та озеленення міст і сіл, збільшуючи біорізноманіття флори і фауни. Такими є парки Шенборнів, Грабарів, Плотені, Перені, Підзамковий, Вагнера, сквер Лаудона, розташовані в різних містобудівних

умовах, різні за площею і компонентами, проте відображають відношення їх творців до природи як джерела позитивних емоцій [2].

Водночас, парк «Боздоський» має суттєві відмінності, порівняно з перерахованими вище ландшафтними об'єктами. Його відрізняють розміщення, площа території, планувальна структура, функція і методи будівництва. При будівництві парку в середині ХХ ст. було враховано перспективу розвитку міста в південно-західному напрямі. Однак згодом, парк, розташований на далекій міській околиці, опинився у щільній забудові, що зумовило зменшення його площі з 73,7 га до 48,9 га у 2020 р., та 48,31 га – у 2023 р. [13].

Парк був закладений в лівобережній частині міста на місцевості з історичною назвою «Боздош» в 1954 р. Однак, основна функція парку як «парку культури і відпочинку», була офіційно визначена тільки через 65 років після відкриття, у 2019 р. Загалом процес будівництва був детермінований економічними та соціально-політичними факторами, роботи велись без достатньо глибокої проектної проробки і розуміння збереження природних форм рельєфу. Тому, за часів панування ідеології «підкорення» природи регуляція русла і заплави була здійснена в значних масштабах, з ігноруванням екологічних наслідків. Водночас, розуміння потенційних можливостей конкретного ландшафту, максимальне виявлення його якостей при обмеженому втручанні в природне середовище не було реалізоване [14].

У геоморфологічному відношенні парк розміщений в зоні переходу від рівнинного до низькогірного рельєфу. Річка Уж меандрує відносно рівною алювіальною рівниною з південно-західним ухилом, підмиваючи правий берег. На території парку прослідковуються дві річкові тераси – нижня і верхня, або заплавна і надзаплавна, з абсолютними відмітками в межах 111,00-115,00 м н.р.м. Русло звужене захисними дамбами обвалування, внаслідок чого ліквідована можливість бокового зливу до лівого борту долини на згині річки під час паводків. На заплаві були здійснені широкомасштабні посадки дерев і кущів, однак згодом почався процес безсистемного заростання території, сформувалась нижня зона гальмування ріки, яка в подальшому спричинила підтоплення парку і міської забудови. Більша частина парку – нижня заплавна тераса – відноситься до земель затоплення. Центральна та північна частина території – ділянки з сейсмічною активністю 8,5 балів. У північно-західному напрямі парк перетинає тектонічний розлом [1].

Незважаючи на прорахунки в початковій планувальній структурі, які погіршили можливість повноцінного використання території, парк у 1969 р. отримав статус пам'ятки СПМ місцевого значення. З 1972 р. будівництво парку продовжувалось вже за проектом інституту «УкрНДІнжпроект», м. Київ. Структура південної надзаплавної тераси набрала регулярного характеру з

чітким поділом на квартали стороною близько 200 м, поділені по діагоналі. Зона затоплення в північній частині парку освоювалась обмежено, у північно – східному напрямку створена алея до підвісного мосту через р. Уж (рис. 1).

У 1982 р. спеціалістами УДППМ «ДІПРОМІСТО» (м. Київ) у рамках проекту благоустрою та озеленення комплексної зеленої зони Ужгорода, було дано загальні рекомендації щодо парку, а саме: здійснити повну реконструкцію на ландшафтно-природній основі зі зведенням до мінімуму «урбанізованих» ландшафтів; покращити функціональну та архітектурно-планувальну структуру; надати парку статус Центрального парку культури і відпочинку. Однак, у «Боздоському» і надалі переважала неорганізованість та загущеність посадок, притаманних більше лісопаркам, ніж паркам. На початку 90-х рр. інженери проектно-виробничого підприємства «Магнолія» (ВЛЗТО «Закарпатліс») розробили свій проект реконструкції парку.

На жаль, реконструкція згідно запропонованих проектних рішень не проводилася. Це призвело до того, що відносно невеликий паводок (листопад 1992 р.) вперше за період спостереження підтопив західну частину міста, зокрема територію парку, і зруйнував лівобережну дамбу обвалування. Частково витрата пройшла по стариці (староріччя). У 1993р. спеціалісти ЗММП «Геодезія» розробили проект першочергових заходів з попередження повторного підтоплення міста, в якому рекомендувалось обладнати розвантажувальний канал в заплаві на згині ріки, на місці стариці, яка перерізала парк на дві частини – південну та північну. У листопаді 1998 р. паводок повторився, відбувся перелив через правобережну і лівобережну дамби з руйнуваннями, знову підтопив територію парку.

У 2001 р. фахівці ВАТ «Укрводпроект» розробили проект протиповеневих заходів і благоустрою р. Уж в межах м. Ужгорода, в якому запропонували комплекс інженерних заходів на ділянці від транспортного мосту до західної межі міста, що включав також і будівництво захисних дамб та розчистку русла р. Уж. Існуючі заболочені ділянки, покриті кущовою рослинністю, передбачалось розчистити і облаштувати водовідведення відкритого або закритого типу. Береги русла підлягали подальшому укріпленню. Передбачалось будівництво правобережної водозахисної дамби до з'єднання її з існуючою в районі Боздоського мосту і далі до межі міста на південний захід. На цій же ділянці протяжністю 1,8 км було намічене будівництво правобережної набережної як продовження існуючої від вул. І. Франка до Боздоського мосту. Після цього були здійснені роботи з нарощення набережних та дамб в районі парку, піднято підвісний міст, розпочались роботи з розчистки русла та траси каналу, які, однак, не були завершені.

Наступний етап – розроблений у 2004 р. архітекторами УДНДППМ

«Діпромiсто» генеральний план міста, який передбачав кардинальні зміни цієї території: спрямлення річкового русла по трасі розвантажувального каналу-стариці (староріччя); зменшення площі парку майже на половину; зміну функціонального призначення північної частини парку, підсіпку ділянки і будівництво на цій території кварталу багатопверхових житлових будинків. На жаль, розробники проектної документації проігнорували статус парку як пам'ятки СПМ, тому дію генплану в цьому напрямі було призупинено.

У 2008 р. авторським колективом у складі архітекторів Наталії Багрій, Степана Багрія та інженера-дендролога Надії Шандрович було розроблено проект реконструкції та організації території парку, який передбачав максимальне збереження планувальної основи, вдосконалення функціонального зонування, введення нових форм рекреації, підвищення атрактивності і естетичної виразності, будівництво дамби вздовж стариці. У північній, затоплюваній частині парку передбачалось розміщення зони фізкультурно-оздоровчого відпочинку, атракціонів та ігор з некапітальними будівлями. Однак, і цей проект не був реалізований.

У 2018 р. інженери ПП «Техенерго» запропонували концепцію розвитку парку, де в цілому зберегли планувальну основу і використали розвантажувальний канал (старицю) в якості замкнутої водойми. У 2020 р. в рамках українсько-словацького плану HUSKROUA/1702/0005 «Спільні заходи з попередження природних катастроф у транскордонному басейні р. Уж» (FloodUZH)», який впроваджується в межах Програми міжнародного співробітництва за кошти Гранту Європейського Союзу, розроблено техніко-економічне обґрунтування проекту «Будівництво регулюючої споруди на р. Уж, у районі парку «Боздоський» для обводнення р. Уж у межах міста Ужгорода у меженний період і для захисту від паводків [10]. Динамічну греблю пропонували розмістити перед підвісним мостом у звуженій ділянці русла. Водночас, експерти ГО «Екосфера» проаналізували екологічну складову проекту і заперечили можливість будівництва гідроспоруди, яка могла суттєво погіршити стан річкової екосистеми [9].

Згідно ст. 16 закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», у 2021 р. міською радою був розроблений і погоджений детальний план території парку. Проте, рішення міськради було оскаржене окружною прокуратурою і скасоване в 2023р. через невідповідність генплану міста.

Загалом, містобудівна ситуація в цій частині міста та стан території парку як просторово-ландшафтного і культурного утворення за останні десятиліття суттєво змінилися. У безпосередній близькості до парку з'явилися квартали житлової та громадської забудови, збудовані промислові об'єкти. Завершення будівництва транспортного мосту «Боздоський» замкнуло транспортне кільце,

яке зв'язує лівий і правий береги р. Уж, сформувалась правобережна Паркова набережна. Парк забезпечений зручними транспортними та пішохідними зв'язками з загальноміським центром та житловими кварталами правобережної і лівобережної частини міста, зросло його значення як потенційного осередку культури та рекреації. Природні рекреаційні ресурси парку (рослинний та тваринний світ) не мають ознак деградації, рельєф та водойми використовується обмежено. Охоронний статус сприяв збереженню архітектурно-планувальної структури – регулярної в південній та з елементами ландшафтного планування в північній частинах.

Наразі парк забезпечений двома основними і допоміжними входами (рис. 1): - лівобережний вхід (головний) – розташований на основній композиційній осі парку, зі Слов'янської набережної; - правобережний вхід – через підвісний міст зі Студентської набережної та вул. Гленца; - два допоміжні входи: у західній (у напрямку свердловин з мінеральною водою) і східній частинах парку (з дамби обвалування і Слов'янської набережної). Планувальні рішення входів – майданчики неправильної форми.

Генеральний план вирішений поєднанням прийомів регулярного та ландшафтного стилю. Основна композиційна вісь виражена головною алеєю, яка починається біля центрального входу, що примикає до Слов'янської набережної, перетинає парк і завершується розширенням перед підвісним мостом, зв'язуючи, таким чином, два планувальні райони міста – лівобережний та правобережний. Другорядні композиційні осі – алеї – пересікають надзаплавну терасу під кутом 45 градусів, в місцях їх перетину сформовані композиційні вузли у вигляді площі. Одна з алей, яка починається на Слов'янській набережній, запроектована двосмуговою (рис. 1).

Недоліком цієї планувальної структури є те, що алеї проглядаються на великі віддалі, їх масштаб гіпертрофований, підсилений щільним рядом дерев без розривів, відсутня камерність. Перспективи алей – «вісти» – не мають цікавого завершення і розкриття на ефектні та виразні елементи ландшафту. Провідна роль водного потоку, властива річковим ландшафтам, не реалізована. Видові точки основних пішохідних прогулянкових маршрутів вздовж берегової лінії закриті густою рослинністю. Доступ до річки обмежений невеликою ділянкою західного берега в районі свердловин мінеральної води.

У північній заплавної частині парку просіки алей та поляни заповнені самосівом, їх контури тільки вгадуються. Ця частина є лісопарком, доріжки прокладені спонтанно, в залежності від характеру рельєфу та рослинності.

Стан існуючих споруд також потребує змін. Підвісний міст (автори проекту – інженери Дезидерій Боніславський та Іван Кевер) – родзинка парку, потребує ремонту настилу та покриттів підхідних алей. Двосмуговий залізобетонний

пішохідний міст через розвантажувальний канал (старицю) для аварійного скиду, який зв'язує південну і північну частини парку, потребує ремонту покриття та огорожі. У парку також є 9 свердловин з маломінералізованою водою типу «Нарзан», серед яких і законсервовані, і такі, що самовиливаються. Їх використання спеціалісти вважають обмеженим.

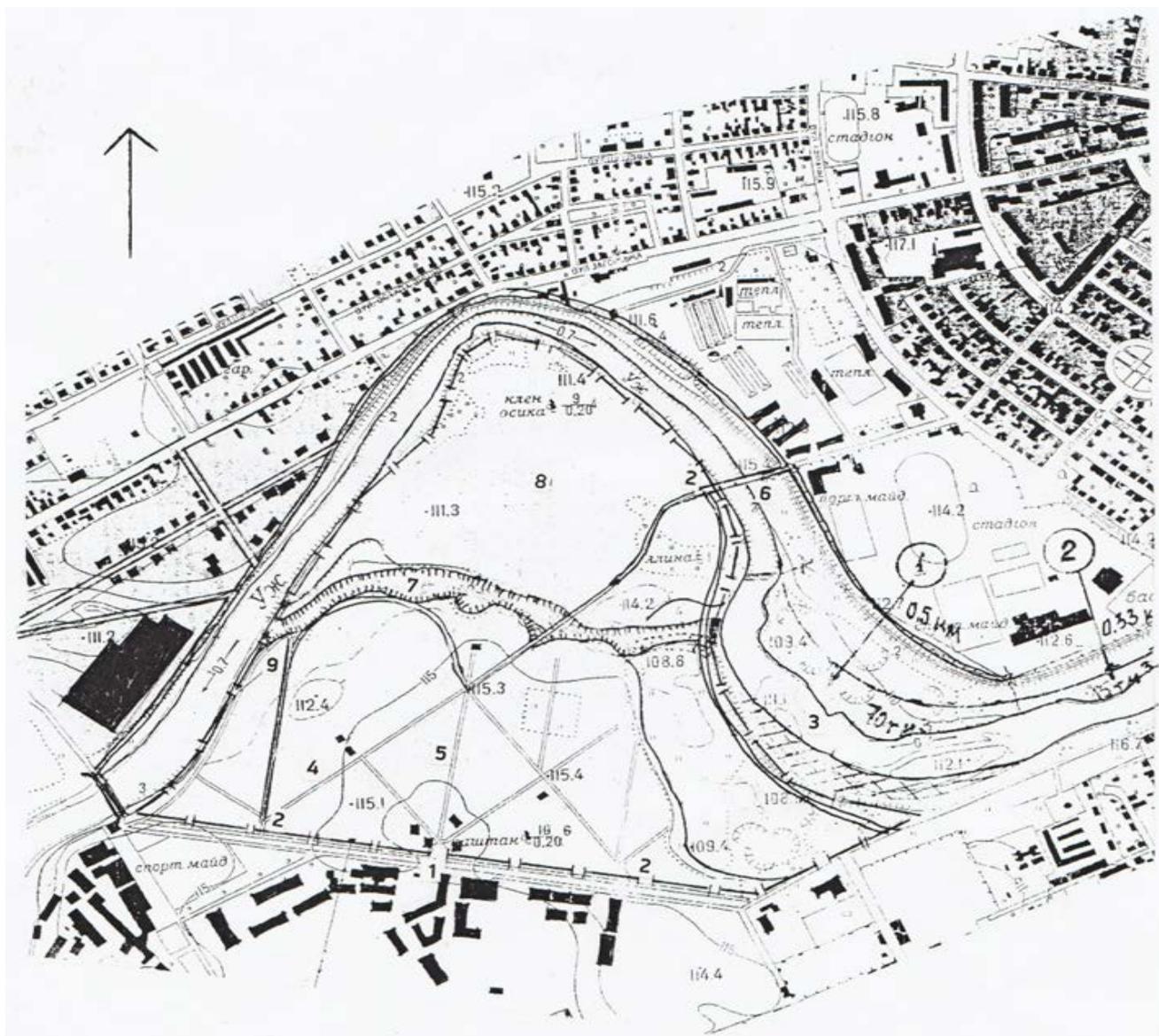

Рис. 1. Схема Боздоського парку (існуючий стан): 1 – головний вхід; 2 – допоміжний вхід; 3 – русло ріки; 4 – зона атракціонів; 5 – головна алея; 6 – пішохідно-велосипедний міст; 7 – стариця; 8 – заплавна зона тихого відпочинку; 9 – свердловини мінеральної води.

Комплексний аналіз кількісних, декоративних та фітосанітарних показників дендрофлори парку відсутній. Оцінка стану зелених насаджень базується на матеріалах проекту реконструкції та організації території парку 2008 р. з відповідним коригуванням. Їх асортимент включає місцеві породи і незначну кількість екзотів. Вік базових рослин 80-90 років, вік окремих екземплярів

більше 90 років, кількість – біля 20 тисяч. Вздовж алей висаджено тую східну та західну, тополю пірамідальну, катальпу бузковолисту та чудову, гіркокаштан звичайний, софору японську, липу дрібнолисту, садовий жасмин звичайний, бузок звичайний, форзицію європейську, жимолость звичайну, дейцію шорстку, бирючину звичайну, гібіскус сирійський, троянду паркову.

Посадки масивів на окремих ділянках часто монокультурні – гіркокаштан звичайний, граб звичайний, клен гостролистий, горіх сирій та грецький. Їх доповнюють клен цукристий, гостролистий та ясенелистий, верба біла та вавилонська, робінія звичайна, ясен звичайний та китайський, клен - явір, бук лісовий, дуб звичайний, дуб червоний, черешня (вишня пташина), ільм гірський, шовковиця біла. На особливо відповідальних ділянках – на початку алей, по периметру і на кутах паркових площ висаджено цінні породи: ялину канадську, дугласію, кипарисовик Лавсона та горохоплодий, криптомерію японську, тис ягідний, сосну кримську, чорну та Веймута, гінкго дволопатево, кельрейтерію двоякоперисту, сливу Піссарді, клен-явір, каштан посівний, шовковицю паперову, платан кленолистий [11].

Квітково-декоративне оформлення з використанням багатолітників присутнє тільки на центральній алеї. Береги р. Уж, просіки алей, кромки полян покриті густими заростями бузини чорної та трав'янистої, крушини ламкої, аморфи кущової, свидини білої, ломиносу виноградолистого, кірказону (хвилівника) крупнолистого, сумаху пухнастого. На полянах багато лугових трав, рудеральних та сегетальних бур'янів (грястиці збірної, тонконогу лучного та однорічного, польовиці гігантської, споришу звичайного, подорожника великого, лопуха великого, підмаренника чіпкого, борщівника сибірського, соняшника бульбистого, полину звичайного, злинка канадської, гравілату міського та річкового, кінського часнику, кропиви дводомної та жалкої, бальзаміну дрібноквіткового, зірочника середнього, гірчака в'юнкого. На пониженнях рельєфу, зволжених ділянках поширені горицвіт зозулин, жеруха лучна, рогіз широколистий. Посадки в кварталах загущені, вздовж алей – монотонні, підкреслюються використанням колоновидних форм [11].

Високорослі дерева вздовж берегів та на кромці терас закривають річкові та паркові краєвиди. Самосів ущільнив посадки, зменшив ширину алей та полян, знищив газони та квітники. Аварійні, сухостійні та фаутні дерева присутні в кожному кварталі. Посадки гіркокаштану тривалий період страждають від мінуючої молі. Окремі групи високодекоративних рослин (кельрейтерії двоякоперистої, хвойних порід) висаджені на ділянках, які розміщені осторонь основних пішохідних маршрутів, підхід до них неорганізований, внаслідок чого втрачається культурно-пізнавальна і естетична складова озеленення парку [11]. Проведений у вересні 2023 р. дослідниками УжНУ аналіз стану рослинності

парку з використанням вегетаційного індексу NDVI (Нормалізований Диференційний Вегетаційний Індекс), показав, що вздовж бровки лівого берега і алей присутня слабка розріджена рослинність, в західній частині нижньої тераси і на південний схід від головної площі – помірна і густа рослинність [5].

Значна за розмірами територія парку дозволяє виділити зони для занять різними видами спорту. Проте існуючі майданчики для активних занять розміщені на території парку розосереджено, що перешкоджає формуванню зони тихого відпочинку. На території парку розташовані також окремі будівлі та споруди: церква, ресторан, невеличкі сезонні кафе, господарські підсобні приміщення, громадська вбиральня. Малі архітектурні форми (лавиці, світильники, огорожі, інформаційні стенди тощо) в основному розміщені в центральній частині парку в зоні атракціонів. Якість їх невисока, кількість не відповідає розрахунковій потребі. Архітектура паркових будівель та споруд низької художньої та естетичної якості, їх стильове вирішення неузгоджене.

Таким чином, враховуючи природоохоронний статус парку, сучасні екологічні вимоги до річкових заплавл, містобудівну ситуацію, комплексну забудову прилеглої території, зміщення громадських центрів правобережного та лівобережного районів міста в квартали новобудов, зростання потреби у рекреаційних територіях вищого рівня благоустрою, у планувальну структуру парку необхідно закласти наступні перспективні аспекти розвитку (рис. 2):

- максимальне відновлення природної течії р. Уж, усунення річкових бар'єрів; збереження цінних заплавл та демонтаж застарілої гідроспоруди - дамби в східній частині парку;

- обмеження використання північної частини парку і підготовка території для пропуску паводкових вод, регулювання рослинності, використання її для розміщення некапітальних площинних спортивних споруд, бігових, велосипедних доріжок, екскурсійних маршрутів, наукового-популярного туризму (спостереження за птахами, вивчення лікарських трав тощо);

- використання бровки лівого берегу стариці для будівництва набережної алеї з видовими майданчиками і місцями для тихого відпочинку;

- збереження і розвиток головної композиційної осі парку в напрямку південь-північний схід – від головного входу до існуючого пішохідно-велосипедного мосту;

- відкриття точок огляду на водний потік з алей і набережної за допомогою «ландшафтних вікон»;

- прокладання плавних криволінійних трас доріжок в північній частині парку, що дозволить створити значну кількість прогулянкових дублюючих маршрутів і розвести пішохідні потоки;

- використання існуючих полян і прогалин для розміщення майданчиків

тихого відпочинку з мінімальним благоустроєм;

- ущільнення регулярної дорожньої мережі за допомогою діагональних алей з невеликими площами в місцях їх перетину;

- поляризування функцій – зосередження найбільш привабливих для масового користувача об'єктів в південній частині парку в чотирьох вузлах – біля основних і допоміжних входів;

- інтеграцію парку з прилеглою житловою садибною та багатоповерховою забудовою з допомогою додаткового пішохідно-велосипедного мосту; ділянку, розташовану в зоні затоплення, облаштувати з використанням пішохідного містка на палях;

- організацію автомобільних стоянок біля основного входу в парк;

- розширення функцій парку, зокрема, спортивно-розважальної та оздоровчої – будівництво аквапарку в східній частині парку;

- створення адміністративно-господарського центру біля західного службового в'їзду в парк.

Окрім того, необхідно максимально повно зберегти всі характерні особливості ландшафтно-планувальної структури парку-пам'ятки СІМ – функціональну спеціалізацію, регулярне планування південної центральної частини, напрям основних та другорядних композиційних осей, розміщення входів та окремих функціональних зон, характер зелених насаджень.

Реалізація запропонованого проекту щодо парку «Боздоський» як просторово-ландшафтного і культурного утворення має значний потенціал в розвитку взаємозв'язків людини і природи, а саме:

- удосконалення функціонального зонування з врахуванням життєвих інтересів різних вікових і соціальних груп;

- введення нових сезонних форм рекреації, зокрема – різні види діяльності під відкритим небом;

- підвищення рекреаційної атрактивності, будівництво в південній зоні об'єктів цілорічного функціонування;

- збільшення естетичної виразності паркової території, збільшення привабливості парку як об'єкту мистецтва, синтез ландшафтно-архітектури та мистецтва;

- створення екологічно стійких екосистем, ландшафтів з використанням місцевих порід рослин, регуляція рекреаційного навантаження з використанням планувальних прийомів обмеження доступу в зони з цінними екологічними ресурсами;

- включення парку в міські туристичні рекреаційні маршрути;

- використання енергозберігаючих технологій для обслуговування парку та

його сталого розвитку, самокупність парку.

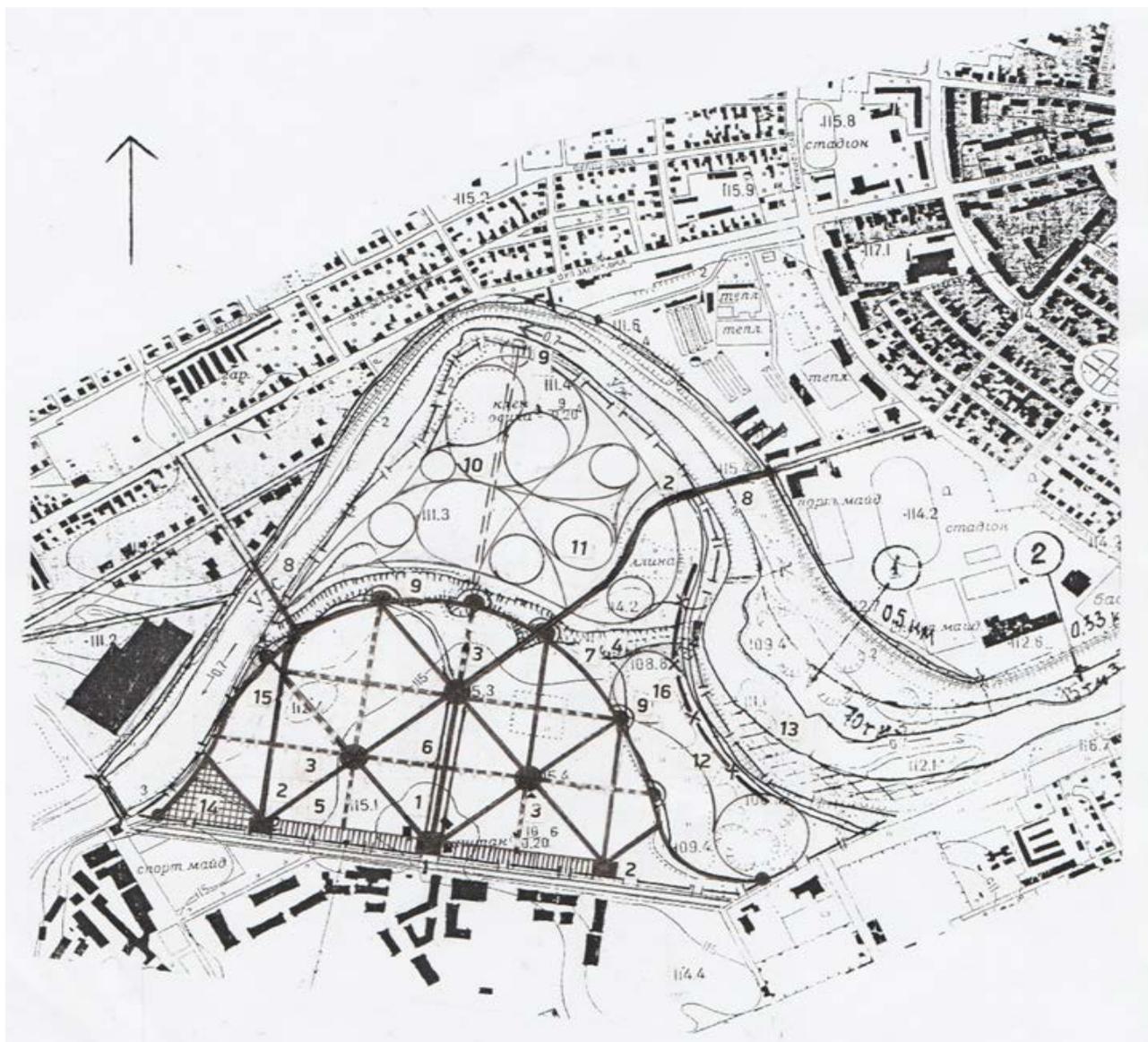

Рис. 2. Схема Боздоського парку (перспективи розвитку): 1 – головний вхід; 2 – допоміжний вхід; 3 – проектні алеї; 4 – стариця; 5 – автомобільні стоянки; 6 – алея ремесел; 7 – набережна; 8 – пішохідно-велосипедний міст; 9 – видові майданчики; 10 – міст на палях; 11 – прогулянкова зона; 12 – аквапарк; 13 – русло ріки; 14 – адміністративно-господарський центр з міні-зоопарком і конюшнею; 15 – бювети мінеральної води; 16 – демонтована дамба.

Перспективне використання території парку «Боздоський» може включати такі види рекреації: аматорські види спорту, пляжно-купальну, прогулянки пізнавальні, оздоровчі, кінні, лижні, санні та велосипедні, катання на роликівих ковзанах та скейтах, рибальство, збір плодів, ягід і трав, бальнеологія і кліматолікування. Пізнавальну функцію парку розширить будівництво на головних алеях майстерень, в яких будуть демонструватись місцеві ремесла.

Висновки та пропозиції. Природно-заповідний фонд України є складовою частиною світової системи природних територій. Закарпаття – один з небагатьох регіонів, де заповідні території займають значну частку площі області. Проте для

вдосконалення системи природоохоронних територій не достатнє кількісне збільшення площ. Надзвичайно важливим є підвищення якості використання цих територій, особливо прирічкових. Спеціальні стратегічні документи, які регламентують відновлення вільної течії малих та середніх річок, аналогічні європейському проекту «Dam removal», в Україні поки що не розроблені, але повернення незабудованих річкових заплав до природного стану сприятиме відновленню фауни і флори, зменшить антропогенний вплив на середовище, сприятиме розвитку туризму і рекреації.

Вдосконалення просторової організації парків, максимально наближених до користувачів, з метою використання їх в якості природоохоронних рекреаційних установ, сприятиме розвитку екологічного каркасу міст та приміських територій, забезпечить зв'язок інфраструктури з природним середовищем, підвищить інтерес населення до культурної спадщини, покращить соціально-економічний та психологічний стан населення.

Просторовий розвиток території парку «Боздоський» можливий тільки у випадку, якщо буде максимально збережений природний характер річкової заплави. Нижню північну терасу можливо використовувати обмежено, в період між затопленням паводковими водами. Будівництво захисних гідротехнічних споруд і капітальних будівель в цій частині неефективне, що підтверджено використанням заплавної тераси протягом 70 років існування парку.

Список літератури

1. Афанасьєв С.О. Структура біотичних угруповань та оцінка екологічного статусу річок басейну Тиси. К., СП «Інтердрук», 2006. 101с. DOI: 10.13140/RG.2.1.2864.0160. URL: https://www.researchgate.net/publication/276275256_BIOTIC_COMMUNITIES_STRUCTURE_AND_ASSESSMENT_OF_TISA'S_BASIN_RIVERS_ECOLOGICAL_STATUS.
2. Багрій Н., Голик Й. Особливості просторової організації парків, пам'яток садово-паркового мистецтва в Закарпатській області. *Просторовий розвиток*. 2023. №3. С. 3–22.
3. Боршовський О.І. Природньо-кліматичні особливості прирічкових територій міста Ужгород та специфіка їх розвитку. *Вісник НУЛП Архітектура*. 2021. Вип. 3, №1. С. 8-16.
4. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Багатостороння угода від 23.10.1995. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MU95454> (дата звернення 30.07.2024).
5. Глух О.С., Симканич О.І., Качаєв В.М. Глюдзик Е.І. Зміна NDVI-індексу Карпатського регіону України протягом 2000-2022 років. *Наук. вісник Ужгород. ун-ту (Сер. Хімія)*. 2023. № 1 (49). С 62-67. DOI: 10.24144/2414-0260.2023.1.62-67.
6. Європейська ландшафтна конвенція. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1994_154.
7. Куліков П.М., Петроченко О.В., Кузьмін Р.І. та ін. Проектування, інженерно-біотехнічне впорядкування та експлуатація водоохоронних зон водних об'єктів: навч. посібник. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2021. 442 с.
8. Методичні рекомендації з відновлення водотоків та прісноводних екосистем. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.davr.gov.ua/fls18/r561q.pdf>.
9. Оцінка впливу будівництва греблі на біорізноманіття водних та навколо водних видів флори і фауни р. Уж у межах м. Ужгород. Звіт. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

https://ekosphaera.org/wp-content/uploads/2022/09/report_2022-1.pdf (дата звернення 1.08.2024).

10. Проект «Спільні заходи з попередження природних катастроф у транскордонному басейні річки Уж». Інформаційний бюлетень (FloodUZH). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://flooduzh.buvrtyusa.gov.ua/info/tysa_bjuleten_27.07.23%20final.pdf.

11. Станкевич-Волосянчук О., Куртяк Ф., Кіш Р., Пляшечник В. Біорізноманіття середньої течії р. Уж басейну р. Тиса: сучасний стан та антропогенні впливи. Ужгород: РІК-У, 2023. 132 с. https://ekosphaera.org/wp-content/uploads/2023/09/uzh_river_biodiversity.pdf.

12. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: повернення природи у наше життя. Чернівці: Друк Арт, 2020. 36 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uncsg.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/Stratehiia.pdf>.

13. Швець А., Глух О. Використання супутникових знімків для аналізу зміни якісних та кількісних параметрів Боздоського парку у м. Ужгороді. 2023. Р. 422-424. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=ZwzkEAAAQBAJ&pg=PA422&lpg=PA422&dq=парк+боздоський&source=bl&ots=HIIImrCQg25&sig=ACfU3U0i6AkhgJBWTD_OUkgVTCS8kLbo_Q&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwj4nb-s486NAxU7HRAIHRL5Hyg4eBD0AХoECAGQAw#v=onepage&q=парк%20боздоський&f=false (дата звернення 30.07.2024).

14. Borshovsky O., Koznarska H., Lukashchuk H. Organization of the urban public park of culture and recreation in the city of Uzhhorod. Architectural studies. 2021. Vol. 7, No. 1. 1-8.

15. Nature Restoration Law. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/nature-restoration-law_en (дата звернення 6.08.2024).

PhD, associate professor **Jolana Holyk**,
Senior lecturer **Nataliia Bagrij**, PhD student **Diana Vantuykh**,
Uzhhorod National University

ON THE SPATIAL ORGANIZATION OF PARKS IN THE ZAKARPATTIA REGION

The preservation of valuable territorial complexes, where the natural river landscape forms the foundation, is an important issue for many countries. Measures to remove river barriers and maintain the natural state of floodplains are applied for this purpose. Bozdosky Park in Uzhhorod is located specifically on a floodplain, but the constructed embankments do not protect the park from flooding. Moreover, there is a continuous reduction in the park's territory due to urban development. The aim is to study the features of the spatial organization of the landscape park monument "Bozdosky Park," located in Uzhhorod, and to outline directions for improving the park's structure.

In general, the park is well-served by convenient transport and pedestrian links to the city center and residential neighborhoods, and its natural recreational resources show no signs of degradation. However, the existing planning structure has some shortcomings: the alleys are visible from long distances, their scale is exaggerated, reinforced by dense rows of trees without breaks, and the sense of intimacy is lacking.

The perspectives of the alleys lack interesting endings, and the dominant role of the water flow, typical of river landscapes, has not been realized. Viewpoints along pedestrian routes along the shoreline are blocked by dense vegetation. The architecture of the park's buildings and structures is of low artistic and aesthetic quality. Therefore, the condition of the existing structures also requires change.

Given the increasing demand for recreational areas, the park's planning structure should include the maximum restoration of the natural flow of the Uzh River, preparation of the area for the passage of floodwaters, regulation of vegetation, placement of non-capital sports facilities, and integration with adjacent urban development through a pedestrian-bicycle bridge.

Conclusion: The spatial development of Bozdosky Park is only possible if the natural character of the river floodplain is preserved to the greatest extent. The lower northern terrace can be used limitedly during the period between flooding by high waters, while the construction of protective hydraulic structures and capital buildings in this area is ineffective.

Keywords: park; landscape park monument; spatial organization; planning foundation; park structures; viewpoints; park tourism.

REFERENCES

1. Afanasiev S. *Struktura biotychnykh uhrupovan ta otsinka ekolohichnoho statusu richok baseinu Tysy* [Biotic communities structure and assessment of Tisa's basin rivers ecological status]. K., SP «Interdruk», 2006. 101 s. DOI: 10.13140/RG.2.1.2864.0160. {in Ukrainian}
2. Bagriy N., Holyk J. *Osoblyvosti prostorovoi orhanizatsii parkiv, pam'iatok sadovo-parkovoho mystetstva v Zakarpatskii oblasti* [Features of spatial organization of parks, monument of garden and park art in the Transcarpathian region]. *Spatial Development*. 2021;(3):3–22. DOI: 10.32347/2786-7269.2023.3.3-22. {in Ukrainian}
3. Borshovskyi O.I. *Pryrodno-klimatychni osoblyvosti pryrychkovykh terytorii mista Uzhhorod ta spetsyfika ikh rozvytku* [Natural and climatic features of the riverside areas of the city of Uzhhorod and the specifics of their development]. *Visnyk NULP Arkhitektura*. 2021;3(1):8-16. DOI: 10.23939/sa2021.01.008. {in Ukrainian}
4. *Vseievropeiska stratehiia zberezhennia biolohichnoho ta landshaftnoho riznomanittia. Bahatostoronnia uhoda vid 23.10.1995.* URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU95454>. {in Ukrainian}
5. Glukh O.S., Symkanych O.I., Kachaiev V.M., Hliudzyk E.I. *Zmina NDVI-indeksu Karpatskoho rehionu Ukrainy protiahom 2000-2022 rokiv* [The NDVI index change of the Carpathian region of Ukraine during 2000-2022]. *Nauk. visnyk Uzhhorod. un-tu (Ser. Khimiia)*. 2023;1(49):62-67. DOI: 10.24144/2414-0260.2023.1.62-67. {in Ukrainian}

6. Yevropeiska landshaftna konventsia. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1994_154. {in Ukrainian}
7. Kulikov P.M., Petrochenko O.V., Kuzmin R.I. ta in. Proektuvannia, inzhenerno-biotekhnichne vporiadkuvannia ta ekspluatatsiia vodookhoronnykh zon vodnykh ob'ektiv: navch. posibnyk. Kyiv: Vydavnychi dim «ArtEk», 2021. 442 s. {in Ukrainian}
8. Metodychni rekomendatsii z vidnovlennia vodotokiv ta prysnovodnykh ekosystem. URL: <https://www.davr.gov.ua/fls18/r561q.pdf>. {in Ukrainian}
9. Otsinka vplyvu budivnytstva hrebli na bioriznomanittia vodnykh ta navkolo vodnykh vydiv flory i fauny r. Uzh u mezhakh m. Uzhhorod. Zvit. URL: https://ekosfera.org/wp-content/uploads/2022/09/report_2022-1.pdf. {in Ukrainian}
10. Proekt «Spilni zakhody z poperedzhennia pryrodnykh katastrof u transkordonnomu baseini richky Uzh». Informatsiyni biuletен (FloodUZH). URL: https://flooduzh.buvrtysa.gov.ua/info/tysa_bjuletен_27.07.23%20final.pdf. {in English}
11. Stankevych-Volosianchuk O., Kurtiak F., Kish R., Pliashechnyk V. Bioriznomanittia serednoi techii r. Uzh baseinu r. Tysa: suchasnyi stan ta antropohenni vplyvy. Uzhhorod: RIK-U, 2023. 132 s. https://ekosfera.org/wp-content/uploads/2023/09/uzh_river_biodiversity.pdf. {in Ukrainian}
12. Stratehiia bioriznomanittia YeS do 2030 roku: povernennia pryrody u nashe zhyttia. Chernivtsi: Druk Art, 2020. 36 s. URL: <https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/Stratehiia.pdf>. {in English}
13. Shvets A., Hluch O. Vykorystannia sputnykovykh znimkiv dlia analizu zminy yakisnykh ta kilkisnykh parametriv Bozdoskoho parku u m. Uzhhorodi. Scientists and existing problems of human development. Proceedings of the international scientific and practical conference. Zagreb, Croatia, November 14-17, 2023. S. 422-424. URL: https://books.google.com.ua/books?id=ZwzkEAAAQBAJ&pg=PA422&lpg=PA422&dq=парк+боздоський&source=bl&ots=HIImrCQg25&sig=ACfU3U0i6AkhgJBWTD_OUkgVTcB8kLbo_Q&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwj4nb-s486HAXU7HRAIHRL5Hyg4eBDoAXoECAgQAw#v=onepage&q=парк%20боздоський&f=false. {in Ukrainian}
14. Borshovskyi O., Koznarska H., Lukashchuk H. Organization of the urban public park of culture and recreation in the city of Uzhhorod. Architectural studies. 2021;7(1):1-8. DOI: 10.23939/as2021.01.001. {in English}
15. Nature Restoration Law. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/nature-restoration-law_en. {in Ukrainian}